

Reorganisace proviantního trénu v letech 1914 a 1915.

Úvod.

Zkušenosti nabyté v prvních měsících světové války, kteréžto období můžeme charakterisovat jako válku čistě pohybnou, ukázaly, že organisace proviantního trénu rakousko-uherské armády nevyhovuje.

Proto použilo velitelství I. armády v Miechově v Ruském Polsku, na sever od Krakova, prvního většího klidu na řece Nidě, aby přeorganisovalo od základů celý proviantní trén a tím nabylo i jasněho přehledu o dopravních prostředcích s koňským potahem.

Nová organisace, nařízená armádním rozkazem č. 7500 op. ze dne 2. prosince 1914, ukázala se účelnou a osvědčila se znamenitě. Ostatní rakousko-uherské armády následovaly poznenáhlu tohoto příkladu i vzoru. Vrchní velitelství operujících armád schválilo konečně a nařídilo koncem roku 1916 novou organizaci proviantního trénu,*¹) která byla u všech armád již dávno uskutečněna.

I. Proviantní vozy vojskových těles pěších divisí.

Rakousko-uherské setniny byly vybaveny proviantními vozy, na nichž bylo naloženo:

1. maso a tuk normální dávky potravin;
2. oves normální dávky krmiva;
3. důstojnická kuchyně;
4. náčiní k přípravě kávy;
5. vědro na vodu a
pípa nebo kaučuková hadice.

Mimoto u pěšího vojska a u zdravotnických útvarů byly ještě naloženy:

dvě záložní dávky potravin a
příkrm a přípravy normální dávky.

Takto předepsaný náklad nebyl dodržován ani na počátku války; měnil se podle okolností a potřeby.

Počet proviantních vozů u jednotlivých setnin byl různý a řídil se jednak válečným počtem setniny, jednak předepsaným nákladem.

Oddíly kulometné měly místo proviantních vozů soumary. (Každý pěší prapor měl roku 1914 jeden oddíl kulometů.)

*¹) Pojmem „proviantní trén“ rozumím v této studii veškerá vozidla sloužící k dopravě zásob za války.

Počet proviantních vozů.

Ú t v a r	P o č e t	
	provi- antních vozů	provi- antních soumarů
Velitelství pěší divise	1	—
Pěší rota	1	—
Oddíl kulometů	—	2
Myslivecký prapor	4	2
Pěší pluk o 3 praporech	13	6
Pěší pluk o 4 praporech	17	8
Kanonová baterie	3	—
Houfnicová baterie	4	—
Jezdecká baterie	3	—
Těžká houfnicová baterie	2	—
Kanonový pluk	12	—
Houfnicová divise	8	—
Jezdecká dělostřelecká divise	9	—
Těžká houfnicová divise	4	—
Pěší muniční kolona	3	—
Kanonová muniční kolona	3	—
Houfnicová muniční kolona	2	—
Těžká houfnicová muniční kolona	2	—
Divisní telef. oddíl	1	—
Ženíjní rota	1	—
Divisní eskadrona	3	—
Polní nemocnice	4	—

Proviantní vozy byly vozy vojenské, dvouspréžní, se stejně vysokými koly, o rozchodu 153 cm a vážily 4 q; jen těžké houfnicové baterie, polní nemocnice, některé vozatajské útvary a velitelství divise měly proviantní vozy čtyřspréžní.

Zatížení vozu mělo činiti 4 q, což znamená, že vlastní váha byla v poměru k zatížení jako 1:1. Vůz byl těžký a poměrně vysoký. Nevyhovoval na špatných cestách v Ruském Polsku, nevyhovoval v horách tyrolských a korutanských a v Srbsku se nedostal kupředu vůbec.

Jaký div, že se setniny snažily, aby se zbavily co nejdříve nepohodlného vojenského vozu, a rekvirovaly při první příležitosti obyčejný vůz selský. Nejlépe vyhovoval malý, pohyblivý haličský povoz; ten úplně zatlačil erární proviantní vůz, který dřímá desítkami v augmentačních skladech a byl postrachem orgánů, kteří byli odpovědní za jeho konservování, a který byl oblíbeným předmětem orgánů přehlízejících. Peníze, věnované na jeho opatření a udržování byly výdajem zcela zbytečným. Již roku 1915 bylo viděti jen málo erárních proviantních vozů; časem zmizely úplně.

Podle služebních předpisů L-2 k „O výživě za války“ měl zůstat proviantní vůz vždy u vojenského tělesa, neměl tudíž jezdit k odběrům. Náhradu za potraviny spotřebované v převozných kuchyních měly dovážeti denně proviantní odřady divise (Verpflegsstaffel) k útvarům až do ubytovacích míst. Bylo předepsáno, aby se proviantní odřad k výdeji určený po ukončení pochodu divise nebo k večeru rozdělil a aby jeho jednotlivé části se rozjely k vojenským tělesům. Tomuto ustanovení odpovídal i jeho předepsaný náklad, jak bude později vyličen.

Ve skutečnosti nebyla však vojska zásobována tímto způsobem ani roku 1914. Proviantní vozy musily jezdit k odběrům, a to na značné vzdálenosti již od počátku války. Těto úloze nevyhovovaly však erární proviantní vozy ani stavbou, ani předepsaným nákladem, a zejména ne organizačně systemisovaným počtem.

Útvary přibíraly tedy další povozy, rozmnožovaly tak svůj proviantní trén, čímž vznikl značný t. ř. „divoký trén“, který ohrožoval pohyblivost jednotek.

Aby bylo dosaženo pořádku v trénu a umožněno řádné zásobování proviantem, učinilo velitelství 1. rakousko-uherské armády řečeným již rozkazem tato opatření:

1. Každá setnina byla vybavena druhou soupravou proviantních vozů, která byla složena ze selských vozů.

2. Obě soupravy proviantních vozů byly určeny k tomu, aby odbíraly střídavě proviant u proviantních odřadů divise (Verpflegsstaffel) a polních pekárů a dovážely jej obden k útvarům.

3. Proviantní odřad divise určený k výdeji byl zařazen s polní pekárnou vždy v čelo divisního trénu; tím byl usnadněn pekárně odběr mouky a proviantním vozům setnin odběr chleba i ostatního proviantu.

4. Zmilitarisování druhé soupravy proviantních vozů bylo dosaženo tím způsobem, že civilní vozkové byli nahrazováni postupně přespočetnými dělostřeleckými poddůstojníky a vojiny. Sluší připomenouti, že při této reorganizační trénu byly zrušeny i muniční kolony 3 a 4.

Nová úprava proviantní vozby vžila se u armády velice rychle a osvědčila se hned za prvních pohybů roku 1915.

Nyní vadil proviantnímu vozu již jen jeho předepsaný stálý náklad; tento nedostatek byl odstraněn později tím, že byl systemisován pro každou setninu ještě jeden kuchyňský vůz (ovšem také selský vůz), který vzlal řečený stálý náklad. Po této systemisaci staly se proviantní vozy řádnými a účelnými odběrnými povozy.

II. Proviantní odřady pěších divisi.

Na počátku války měla každá pěší divise dvanáct proviantních odřadů (Verpflegsstaffel), z nichž jedna část (2 až 6 odřadů) táhla v trénu divise a druhá část v trénu armádního sboru. Úkolem odřadů bylo nahradit u vojskových těles spotřebovanou základní výbavu proviantem. Osm odřadů vlezlo po jedné normální dávce pro pěší divisi bez masa, čtyři odřady po jedné záložní dávce.

Každý odřad se skládal ze zásobovacího (proviantního) oddílu a vozatajského oddílu.

Zásobovací oddíl se skládal z úředníků a mužstva zásobovacího (proviantního) sboru a vykonával administrativní a výkonovou službu vyživovací: přijímal, vydával a účtoval zásoby.

Vozatajský oddíl, četa vozatajské eskadrony, obstarával dopravu; nejstarší vozatajský důstojník řídil vojenskou službu u odřadu a byl odpovědný za bezpečnost útvaru.

Mezi přednostou zásobovacího odřadu a velitelem vozatajského oddílu docházivalo často k rozporům o kompetenci. Staly se i případy, které se končily před válečným soudem.

Každý proviantní odřad divise měl buď 80 selských vozů o nosnosti 5 q anebo 52 vozů o nosnosti 8 q.

Proviantní odřady byly intendantční útvary, určené jen pro zásobování proviantem, tedy dopravní prostředek specialisovaný.

Poněvadž se měl proviantní odřad k výdeji určený podle předpisu o výživě za války rozdělit a rozjeti k útvarům, byl naložen podle jednotek divise, což znamená, že potřebný počet vozů pro tu nebo onu jednotku (1 až 8 vozů) byl nakládán veškerým jednotce potřebným proviantem. Náklad odřadů se tedy nekonal podle zboží (33 vozů s ovsem, 27 vozů s chlebem a p.), nýbrž podle jednotek (pluků, samostatných praporů, oddílů a pod.).

Dlužno podotknouti, že podle řečeného služebního předpisu útvary neodbíraly proviant podle skutečného počtu, nýbrž podle přesně stanoveného paušalovaného počtu, nepřihlížeje k tomu, mají-li ve skutečnosti počet menší nebo větší. Podle této zásady měl tedy i proviantní odřad divise naloženou paušalovanou dávku.

Při této organizaci zaráží především velký počet odřadů pěší divise naložených potravinami a krmivem; důvod je ten, že předvídaný a stanovený systém zásobování proviantem v rakousko-uherské armádě měl vyhovovati hlavně požadavkům války velmi rychlé, velmi pohyblivé, skládající se z dalekosáhlých operací, a to na bojišti s nejhoršími komunikačními poměry. Bylo počítáno s tou okolností, že se železniční dráhy končily jednak v Haliči, jednak v Rusku většinou daleko před státní hranicí.

Těmto základním požadavkům předvídané války měly co děkovati za svůj vznik ustanovení:

1. o paušalované stravní dávce;
2. o nákladu proviantních odřadů divise podle jednotek;
3. o výbavě pěších divisi velkým počtem proviantních odřadů (specialisovaných), a
4. o přísunu typových vlaků ze zápoli.

Náklad proviantního odřadu vezoucímho normální dávku potravin a krmiva byl stanoven takto:

Souprava pro	Paušalovaná potřeba			Váha s obalem q	Počet vozů při nosnosti	
	dout- níků	norm dávka	ovsa q		5 q	8 q
velitelství divise	300	500	10'5	15'—	3	2
pěší pluk o 3 praporech	420	3300	11'25	42'—	8	5
pěší pluk o 3 praporech	420	3300	11'25	42'—	8	5
pěší pluk o 3 praporech	420	3300	11'25	42'—	8	5
pěší pluk o 3 praporech	420	3300	11'25	42'—	8	5
pěší prapor	140	1100	3'75	14'—	3	2
pěší prapor	140	1100	3'75	14'—	3	2
pěší prapor	140	1100	3'75	14'—	3	2
k dispozici velitelství divise*)	140	1100	21'5	33'—	6	4
divisní jezdectvo	100	440	21'5	26'—	5	3
kanonový pluk	200	750	18'75	37'—	7	5
houfnicovou divisi	110	470	18'75	23'8	5	3
zákopnickou rotu	30	250	2 —	4'5	1	1
polní nemocnici	40	210	7'25	9'5	2	2
vlastní potřebu odřadu	120	440	34'—	40'—	10	6
Dohromady	3140	20730	20125	398'8	80	52

*) Pro eventuálně přidělené jednotky, jako těžkou houfnicovou divisi a pod.

Náklad proviantního odřadu vezoucího záložní dávku potravin a krmiva byl stanoven takto:

Souprava pro	Paušalovaná potřeba			Váha s obalem q	Počet vozů při nosnosti	
	doutníků	zálož. dávek	ovsa q		5 q	8 q
velitelství divise	300	500	7	11·3	2	2
pěší pluk o 3 praporech	420	3300	8·25	35·4	7	4
pěší pluk o 3 praporech	420	3300	8·25	35·4	7	4
pěší pluk o 3 praporech	420	3300	8·25	35·4	7	4
pěší pluk o 3 praporech	420	3300	8·25	35·4	7	4
pěší prapor	140	1100	2·75	11·8	3	2
pěší prapor	140	1100	2·75	11·8	3	2
pěší prapor	140	1100	2·75	11·8	3	2
k dispozici velitelství divise*)	140	1100	15—	24·3	5	3
divisní jezdectvo	100	440	15—	18·9	4	3
kanonový pluk	300	750	20·5	27·1	5	4
houfnicovou divisi	110	470	13—	17·1	4	2
zákopnickou rotu	30	250	1·25	3·3	1	1
polní nemocnici	40	210	5—	6·8	2	1
vlastní potřebu odřadu	20	110	4·5	39—	10	6
doplňk**)	—	—	—	—	10	8
Dohromady	3040	20330	122·5	324·8	80	52

Tyto tabulky ukazují, že naložení odřadu podle služebního předpisu o výživě za války vyžadovalo mnoho času a zapracování personálu. Ještě zřetelněji vysvítá komplikovanost nákladu z příloh I. a II., kde je uveden náklad podrobně.

Jen výjimečně a v krajinách na proviant bohatých, kde se mohlo s určitostí předpokládati, že potřeba bude hrazena po delší dobu v ubytovací oblasti, směl býti naložen proviantní odřad podle zboží; pak bylo naloženo:

- na 27 (17†) vozech chléb nebo chlebová mouka;
- na 4 (3) vozech tvrdý příkrm;
- na 4 (3) vozech kávové konzervy;
- na 2 (2) vozech ostatní potraviny;
- na 33 (21) vozech oves, a
- na 10 (6) vozech vlastní potřeba odřadu.

Jak již řečeno, měl se odřad k výdeji určený rozjeti podle souprav do ubytovacích míst útvarů. Mužstvo a civilní vozkové se měli stravovati a ubytovati s útvarem, jemuž přivezli proviant. Velitel vozatajského oddílu, zásobovací úředník a zbytek mužstva nocovali podle rozkazu divisního proviantního důstojníka v místě, které bylo nejvýhodnější pro shromáždění souprav. Shromáždění se mělo konati buď časně zrána před odchodem divise neb až po jejím odchodu.

Vyprázdněný proviantní odřad měl býti znovu naplněn zásadně z místních zdrojů; když nedostačovaly, jel odřad do odběrné stanice. Teoreticky bylo vykalkulováno, že zpáteční jízda odřadu může činiti nejvíce 30 km.

*) Pro eventuálně přidělené jednotky, jako těžkou houfnicovou divisi a pod.

**) Náklad těchto vozů určovalo velitelství divise podle potřeby.

†) Číslo v závorce uvedené značí počet vozů při nákladech 8 q, ostatní při nákladu 5 q.

Nutno ještě podotknouti, že parky zařazené v divisním trénu (muniční kolony, ženíjní park, polní pekárna a pod.) neodbíraly proviant z proviantních odřadů divise. Tyto útvary vezly s sebou na zvláštních vozech potraviny a krmivo na šest dnů (čtyři normální a dvě záložní dávky). Náhrada za spotřebovaný proviant těchto útvarů měla býtí dovážena vždy za několik dní zvláštními etapními vozatajskými kolonami.

Vyličený způsob použití a nakládání proviantních odřadů byl stanoven v rakousko-uherské armádě v letech osmdesátých minulého století. Jako přednosti způsobu byly uváděny:

- a) snadný a rychlý výdej proviantu vojskovým tělesům, a
- b) jednoduchost vyúčtování.

Bylo však již v době předválečné úplně jasné, že tento způsob má i své značné nevýhody; jsou to zejména:

- a) komplikovanost nákladu proviantního odřadu ztěžuje odběr;
- b) ztrnulá organisace odřadu vyžaduje stejné a neproměnné organisace všech pěších divisi;
- c) povozů odřadů je nestejně a tím i nedostatečně využito;
- d) i malá ztráta vozů má značný vliv na zásobování toho tělesa, kterému právě tyto vozy vezly proviant.

V odborných časopisech hemžily se úvahy, má-li býtí naložen proviantní odřad podle jednotek anebo podle zboží.

Válka učinila náhlý konec všem teoretickým rozporům toho druhu. Zmizela paušalovaná dávka, zmizel umělý náklad proviantních odřadů. Jen jednou byly naloženy odřady podle předpisu, totiž v nástupovém prostoru.

Již při prvních pochodech na počátku světové války ukázala se nemožnost předepsaného způsobu zásobování proviantem. Proto nařídilo velitelství 1. rakousko-uherské armády v prosinci 1914:

1. Namísto dosavadních 12 proviantních odřadů pěších divisi bude utvořena u každé divise „Divisní proviantní kolona“ o šesti odřadech, z nichž každý poveze 15.000 normálních dávek potravin a 3.000 dávek ovsa.

2. Uvolněného zásobovacího (proviantního) personálu bude užíváno divisními intendantemi pro výkonnou službu proviantní; doporučuje se zřídit „Proviantní úřad“ (pozdější Hospodářský ústav) a přiřčení jej velitelství divisního trénu. Účelem proviantního úřadu by bylo, aby přijal od velitele odřadu zásoby k výdeji určené a vydával je proviantním důstojníkům vojskových těles.

3. Proviantní odřady budou nakládány jen podle druhu zboží. Budou mítí skupinu vozů s chlebovou moukou, skupinu s ovsem a skupinu s drobným proviantem.

4. Poněvadž je výdeji zásob z odřadu přítomen proviantní úřad a odběru zásob odřadem zásobovací personál v odběrné stanici, stává se zásobovací oddíl při proviantních odřadech zbytečným; lze ho užítí pro výkonnou službu. Musí býtí ovšem nařízeno, aby důstojník vozatajstva, velitel odřadu, zásoby přijal, příjem jich potvrdil a v plném počtu odevzdal proviantnímu odřadu divise.

5. Proviantní odřady povezu zásoby pro všechny útvary divise, tedy i pro parky v divisním trénu.

6. Pro zásobování proviantem parků v trénu armádních sborů tvoří každý sbor dva vozatajské odřady ze selských vozů, právě tak organisovaných jako odřady divise. Vozatajskými odřady disponuje velitel sborového trénu.

7. Po nové organizaci odřadů bude se konati zásobování proviantem takto:

Proviantní odřady odeberou zásoby v odběrných stanicích, které zřídí velitelství armádní etapy, a odjedou po odběru k divísnímu trénu. Odřad, určený toho neb onoho dne k výdeji, táhne s divísní pekárnou v čele divísního trénu, kde se také shromáždí prázdné proviantní vozy vojskových těles a útavů. Po ukončení pochodu divise přijme proviantní úřad divise zásoby odřadu od důstojníka vozatajstva a chléb od polní pekárny a vydá obojí proviantním důstojníkům vojskových těles, kteří zásoby naloží na proviantní vozy setnin a odjedou k útvarům. Vyprázdněné odřady jedou do odběrných stanic.

III. Proviantní vozy a odřady u jezdeckých divisí.

Na počátku světové války byla vybavena každá jezdecká divise jednou **jezdeckou proviantní kolcnou**, která se skládala:

1. ze 2 odřadů s normální dávkou potravin a krmiva;
2. ze 4 odřadů se záložní dávkou.

Každý odřad měl zásobovací a vozatajský oddíl; počet vozů činil 77 při nákladu 5 q nebo 49 při nákladu 8 q.

Výbava odřadu naloženého normální dávkou byla stanovena takto:

Souprava pro	Paušalovaná potřeba			Váha s obalem q	Počet vozů při nákladu	
	doutníků	norm dávek	ovsa q		5 q	8 q
velitelství divise	260	400	10—	14—	3	2
jezdecký pluk	220	1180	58—	70·5	14	9
jezdecký pluk	220	1180	58—	70·5	14	9
jezdecký pluk	220	1180	58—	70·5	14	9
jezdecký pluk	220	1180	58—	70·5	14	9
jezdecký oddíl kulometů	20	80	5—	5·9	2	1
jezdeckou dělostřeleckou divisi	130	470	26·25	31·3	5	3
jezdeckou polní nemocnici	10	60	1·75	2·4	1	1
vlastní potřebu odřadu	20	110	6—	40·4	10	6
Dohromady	1320	5840	281	376	77	49

Výbava odřadu naloženého záložní dávkou byla stanovena takto:

Souprava pro	Paušalovaná potřeba			Váha s obalem q	Počet vozů při nákladu	
	doutníků	zálož. dávek	ovsa q		5 q	8 q
velitelství divise	260	400	7—	12·3	3	2
jezdecký pluk	220	1180	40·5	56·7	10	7
jezdecký pluk	220	1180	40·5	56·7	10	7
jezdecký pluk	220	1180	40·5	56·7	10	7
jezdecký pluk	220	1180	40·5	56·7	10	7
jezdecký oddíl kulometů	20	80	3·5	4·6	1	1
jezdeckou dělostřeleckou divisi	130	470	18·5	2·5	4	2
jezdeckou polní nemocnici	10	60	1·25	2·1	1	1
vlastní potřebu odřadu	20	110	4·25	38·4	10	6
doplňk*)	—	—	—	—	18	9
Dohromady	1330	5840	196·5	286·7	77	49

*) Náklad těchto vozů určovalo velitelství divise.

Byl-li náklad odřadu stanoven výjimečně podle druhu zboží, bylo naloženo:

na 8 (5)	vozech	chléb anebo chlebová mouka;
„ 3 (2)	„	příkrm a kávové konzervy;
„ 55 (35)	„	oves;
„ 1 (1)	„	ostatní potraviny a
„ 10 (6)	„	vlastní potřeba odřadu.

(Čísla v závorce uvedená udávají počet vozů při nákladu 8 q, ostatní při nákladu 5 q.)

Počet proviantních vozů vojenských těles.

Ú t v a r	Počet vozů	
	dvou- spřež.	čtyř- spřež.
Plukovní velitelství	2	—
Eskadrona	3	—
Jezdecký pluk	20	—
Jezdecký oddíl kulometů	3	—
Jezdecká dělostřelecká divise	9	—
Jezdecká polní nemocnice	1	—
Velitelství jezdecké divise	1	2
Velitelství divisního trénu	—	1

Neosvědčila-li se systemisovaná výbava proviantním trénem u útvarů pěší divise, nevyhovovala tím více u jezdeckta. Za počátečních rychlých pochodů jezdeckých divisí nebyly ani proviantní vozy setnin ani proviantní odřady jezdeckých divisí s to, aby následovaly za kolonami stejným tempem a přibýly včas k útvarům.

Jediné bohaté zdroje Ruského Polska a jejich pečlivé využití umožnily výživu velkých jezdeckých jednotek. Když však zůstaly tyto jednotky, byť i jen několik dní, v téže ubytovací oblasti, musil být exploatační prostor stále víc a více rozšiřován. Tím byly pak zase kladený veliké požadavky na proviantní trén.

Proto nařídilo velitelství 1. armády:

1. vybavit proviantní vozy setnin čtyřspřežním potahem;
2. utvořit dva čtyřspřežní proviantní odřady po 35 vozech u každé jezdecké divise.

Touto úpravou chtělo armádní velitelství dosáti, aby proviantní trén byl pohyblivější a nabyl větší výkonnosti tím, že by jezdil k odběrům a rekvisicím klusem. Je třeba podotknouti, že armádní velitelství nemělo dostatečného počtu automobilních kolon, aby je mohlo přidělit jezdeckým divisím.

Opatření se osvědčilo, pokud nebyly vyčerpány místní zdroje. Když se však fronty na delší dobu ustálily a nastalo pravidelné zásobování přísunem ze zápolí, byl organisován proviantní trén jezdeckta podle týchž zásad jako u pěších divisí.

IV. Převozné kuchyně.

Převozné kuchyně se osvědčily za světové války znamenitě, ba staly se nepostradatelnými. Roku 1915 a 1916 byly jimi vybaveny

i útvary, pro které nebyly systemisovány, jako útvary vozatajské, dělostřelecké, etapní a jiné oddíly.

Kolesnový systém vyhovoval. Pérová spojka mezi kolesnou a vlastní kuchyní musila být nahrazena hákovou spojkou. Péro se totiž lámalo a to hlavně proto, že mužstvo kuchyním přidělené a marodéři s oblibou stoupali na spojkou, která ovšem takové zatížení vydržeti nemohla.

Ztráty převozných kuchyní byly na počátku války veliké; pro špatné disponování bojovým trénem padlo mnoho kuchyní do rukou ruského vojska. Později byla však vojsková tělesa již opatrnější a dbala velmi pečlivě a starostlivě dobrého spojení mezi velitelstvím a převoznými kuchyněmi, čímž pak ztrát ubývalo.

Rakousko-uherská armáda neměla z finančních důvodů značnejších zásob převozných kuchyní, a tu se stal nedostatek jich v zimě 1914—1915 velmi citelným. Protože se však v té době zmenšily značně i válečné počty, vypomáhaly si útvary tím způsobem, že připravovaly stravu pro dvě i více setnin společně v jedné kuchyni.

Za posílní války slučovala vojsková tělesa převozná kuchyně obyčejně v praporech za frontou. Strava byla pak rozvážena za večera nebo za noci k zákopům. S počátku nebylo však nádob, v nichž by strava mohla být roznášena k četám; proto byly přidělovány útvarům postupně varnice, kotlíky a pod.

I v budoucnu bude nezbytně třeba vybavit setniny kromě převozných kuchyní i nějakými nádobami pro roznášení stravy.

Kuchaři musí pak být vedeni k tomu, aby převozná kuchyně řádně čistili a s nimi šetrně nakládali, aby se poškozování, opravy a ztráty zredukovaly na nejmenší míru.

V. Polní pec.

Polní pec systému Manfredova—Weisova, vzoru 1901, vyhověla jak svou konstrukcí, tak i materiálem úplně; mnoho polních pecí bylo použito po celou dobu války bez značnějších oprav. Ztráty vznikly hlavně dělovou palbou a při náhlých ústupech; pečením kazily se jen některé menší, citlivější součástky, jako sítko, rošty a podobné.

Polní pec vážila 16 q, byla čtyřspřežní a její výkonnost počítána na 100 dávek chleba za hodinu. Očekávaná výkonnost poklesla však za války dosti značně, a to na 80, ano i na 50 dávek chleba za hodinu, a to zejména pro špatnou jakost používané chlebové mouky a pro slabý, k těžké a nepřetržité práci neschopný personál. Pro nedostatek mužstva u frontových útvarů bylo ponecháno u polních pekárén jen mužstvo s nálezem B a C, a to nemělo ovšem té vytrvalosti a schopnosti jako původní mužstvo klasifikované A.

Každá pěší divise měla polní pekárnu o desíti, každý armádní sbor o pěti polních pecích (pro sborový trén), každá armáda několik záložních pekárén s železnými pecmi systému Peyerova.

Pekárny horských brigád měly deset horských pecí, které byly menší než polní pece divisi, ale stejného principu a jen s poloviční výkonností. Horské pece bylo možno naložiti na soumary, na káry nebo na vozy.

Jezdecké divise nebyly vybaveny polními pekárnami. Jen veli-

telství etapy 1. armády zřídilo v prvních měsících roku 1915 horskou pekárnu se zvláště upravenými karami a přidělilo ji jedné jezdecké divisi; vrchní velitelství operujících armád však záhy pekárnu odvolalo na italské bojiště, kde zůstala až do konce války. Řečená jezdecká divise žádala pak několikrát o přiděl pekárny jiné.

V základní organizaci polních pekáren se za světové války v rakousko-uherské armádě mnoho nezměnilo; byly to jen vnitřní úkony, které se po nabytých zkušenostech vyvíjely a upravovaly jinak, než služební předpisy předvíдалy.

Tak byl na příklad stanoven služebním předpisem L-6 pro divisi pekárnu tento p o c h o d o v ý p o ř á d e k:

- a) 10 pecí, každá se svými příslušnými dvěma vozy na nářadí a jednou částí pracovní čety;
- b) 10 společných vozů pekárny;
- c) 30 vozů na mouku se zbytkem pracovní čety;
- d) ostatní vozy a volné čety.

Tento pochodový pořádek se neosvědčil; bylo používáno tohoto způsobu:

- a) velitel vozatajského oddílu;
- b) třetí četa zásobovacího oddílu;
- c) 10 polních pecí;
- d) 20 vozů s nářadím jednotlivých pecí;
- e) 10 vozů se společným nářadím;
- f) 30 vozů s moukou, na které usedla ta četa mužstva, která měla zahájit výrobu chleba v příští stanici;
- g) převozná kuchyně a kuchyňské vozy;
- h) ostatní vozy;
- i) ona četa mužstva, která měla mít v příští stanici volno.

Co do výkonnosti polních pekáren počítal služební předpis L-6 takto:

Druh chleba	Polní pec	Horská pec	Nápečí za 24 hodin	Přibližná výkonnost	
	pojme dávek po 700 g	divisní pekárny		horské pekárny	
		za 24 hodin. dávek			
obyčejný	120	60	25	30.000	15.000
s řezem	120	60	28	33.600	16.800
trvanlivý	120	60	12	14.400	7.200

V praxi nebylo těchto čísel nikdy dosaženo. Polní pec pojme na pěti sítích po 10 bochnících, tedy celkem 50 bochníků, t. j. 100 dávek chleba najednou. Učiní-li se tvar bochníku poněkud kratší, lze vsadit o dva bochníky více, ale při veškeré opatrnosti napekl se jeden bochník na druhý a takový chléb trpěl za dopravy, kazil se a drobil.

Při ideálních poměrech, t. j. při krásném teplém počasí, s výbornými pekaři, peklo-li se ze silné, zdravé mouky a bylo-li suché dřevo, bylo možno dosáhnout za 24 hodin 24 pecí po 50 bochnících v každé peci, tedy u divisní pekárny celkem 24.000 dávek. Takové ideální poměry ovšem za války nebývají; nesmíme zapomenouti také na to, že voják v pekárně koná těžkou službu, pracuje každý den po 12 hodin, že nemá neděle, odpočinku, že musí vykonávat práci pravidelně jako stroj. Přepínáním sil mužstvo umdlévá, onemocní, odchází do nemocnic, náhrada nepřichází včas a není stejné ceny.

Průměrně napekla za války jedna pec za hodinu 80 dávek chleba a divisní pekárna při nepřetržité práci za 24 hodin 19.000 dávek po 700 g. K tomu bylo potřebí asi 100 q chlebové mouky, 1 q soli, 30 q dříví a 60 hl vody.

K obsluze jedné polní peci byl stanoven podle předpisu poddůstojník, 7 mužů a další 2 až 3 muži jako záloha a pro různé pomocné práce. Pracují-li dvě peci dohromady, což bývá pravidlem, lze získati jednoho poddůstojníka pro jiné služby; neboť stačí jeden pro obě pece. K obsluze peci samé je třeba tří mužů, k výrobě chleba čtyř mužů.

Za války osvědčilo se toto rozdělení mužstva:

1. četa tvořící 1. směnu: 1 rotmistr, 5 poddůstojníků, 70 vojinů;

2. četa tvořící 2. směnu: 1 rotmistr, 5 poddůstojníků, 70 vojinů;

3. četa: 1 výkonný rotmistr, 1 písař, 1 poddůstojník a 4 vojini pro kuchyně, 2 poddůstojníci a 24 vojinů pro řezání a dovoz dříví, 1 poddůstojník a 13 vojinů pro odběry a výdeje.

Co do výroby těsta osvědčil se tento způsob:

Z poslední stanice vzaly si pekárny pro každou pec 40 kg kvásku (20 kg mouky a 20 kg vody) v malých dížích. Jakmile se pekárna v nové stanici etablovala a voda ohřála, bylo přimícháno 40 kg mouky a 40 kg vody, čímž dosaženo 120 kg výkvasu. Po dvou hodinách těsto dozrálo, načež byla přenesena polovice do velké díže. Přimísením 70 kg mouky a 30 kg vody bylo nabyto 160 kg těsta, zvaného barva, skládajícího se ze 100 kg mouky a 60 kg vody, z něhož bylo vylámáno po jednohodinném kynutí 100 bochníků chleba po 1600 g, tedy nápeci pro dvě polní peci. V malé díži doplnil se zbytek těsta zase na 120 kg (60 kg mouky a 60 kg vody) a tento postup se opakoval, pokud pekárna pekla. Tentýž postup výroby těsta konal se i u druhé peci, patřící k téže dvojici, jen že se počal o hodinu později.

Při delší nepřetržité výrobě chleba se někdy stávalo, že těsto překysalo a chléb dostal nepříjemnou octovou příchutí. Tu bylo nutné výrobu zaraziti a počiti vyráběti nové těsto, třeba s kváskem, vyrobeným z lisovaných kvasnic.

Nejobtížnější práce při výrobě chleba jsou hnětení těsta a řezání ohromného množství potřebného dříví. Proto je nezbytně třeba, aby polní pekárny byly vybaveny motorovým strojem na hnětení těsta a motorovou pilou na řezání dříví.

Konečně by bylo žádoucí, aby polní pekárny byly opatřeny vozem s lehkým sudem na vodu, o obsahu 3 až 4 hl, aby mohly snáze dovážeti velkou potřebu vody; divisní pekárna potřebuje totiž denně 60 hl vody na výrobu těsta, 13 hl pro mužstvo, 60 hl pro koně a 20 hl na mytí nádob, tedy celkem 150 hl vody.

Při etablování polních pekáren bylo nutné přihlížeti k tomu, aby nebyly viděny nepřítelem, aby byly maskovány před nepřátelskými letci, etablovány blízko vody a na suchých místech s vhodným příjezdem a odjezdem.

Zvláštní péče musila býti věnována čistotě v pekárnách z důvodů hygienických; proto bylo zakázáno za války potírat bochníky vodou, klásti je na zem a nařizováno dopravovati chléb v pytlích. Pro osoby, které zacházely s chlebem, byla neustále připravena teplá voda a čisté utěrky.

VI. Selské vozy.

Po zkušenostech světové války nezdá se býti ani aktuální otázka, má-li býti použito pro proviantní trén vojenských (erárních) či selských vozů. Bylo vylíčeno, že vojenský proviantní vůz naprosto nevyhovoval a že se selský vůz osvědčil znamenitě. Jest ovšem pravda, že vojenský proviantní vůz nevyhovoval zejména pro svou zastaralou konstrukci; ale i po její úpravě má vojenský vůz velké nevýhody.

Náklad na jeho opatření, udržování a uchovávání je velmi značný; časem mu ubývá na trvanlivosti a spolehlivosti. Mobilisovaný vojenský vůz má kočího, kterému se dostalo jen nejnútnejšího vozatajského výcviku při krátkých cvičeních, a koně, které nejsou zvyklé vojenským postrojům.

Selský vůz je tažen koňmi k němu příslušnými s vlastním postrojem; může míti kočího, který koně zná, snad s nimi i v míru jezdíval. Budou-li opatřeny selské vozy za mobilisace v nástupovém prostoru a pohraničním pásmu, bude jednak nástup rychlejší, jednak stavba vozu bude vyhovovati terénním požadavkům bojiště.

Selský vůz nevyžaduje v míru žádných finančních nákladů od vojenské správy, nýbrž jen pečlivých a podrobných přípravných prací. A v stejném tempu, v jakém budou ubývatí na našem venkově selské povozy a přibývatí nákladní automobily, bude moci organisovati vojenská správa proviantní trén s pohonem automobilním, neboť jak **vzrůst** nákladních automobilů na venkově, tak i úprava a zdokonalení silnic a cest budou míti stejný vývoj.

Závěr.

Proviantní trén měl po úpravě provedené v prosinci 1914 tuto organisaci:

1. Každá pěší divise byla vybavena:
 - a) dvěma soupravami proviantních vozů setnin a
 - b) divisní proviantní kolonou, skládající se z šesti proviantních odřadů.
 2. Každý armádní sbor měl pro zásobování sborového trénu proviantem dva vozatajské odřady.
 3. Každá jezdecká divise měla:
 - a) čtyřspřežní odřad proviantních vozů setnin a
 - b) dva čtyřspřežní proviantní odřady po 35 vozech.
- Byla tedy provedena důkladná reorganisace proviantního trénu, vynucená skutečnou potřebou.

Válečná zkušenost ukázala opět, jak je těžké předvídati a posuzovati budoucí válečné poměry a připravití účelnou a pružnou organisaci té nebo oné složky armády v poli. Buduje-li organisace jen na jedné základní myšlence, selže, byla-li tato nesprávná.

Světová válka zdůraznila více než kdykoli ohromnou důležitost výživy vojska. Výživa vojsk má tak značný vliv na morální a fyzický stav vojína, že je z rozhodujících činitelů o výsledku války. Nestačí, aby potraviny byly v dostatečném množství opatřeny a dovezeny po železnici do armádních a divisních oblastí. Je potřeba dáti je až do jídelní misky, do rukou vojína. A nejobtížnější fáze služby vyživovací, zejména ve válce pohybné, je právě doprava potravin od železniční zásobovací stanice k setninám, tedy dovoz konaný proviantním trénem. Tu nestačí teoretické úvahy. Nelze se spokojiti v míru tím, aby výživa vojsk za války byla studována

Náklad proviantního odřadu divise

Souprava pro	Vůz číslo	Dávek mas. konzerv	Dávek sucharů	kg chlebové mouky	kg příkrmu	kg soli
divisní velitelství	1 2 3	— — —	250 — —	200 — —	50 — —	15 — —
čtyři pěší pluky o třech praporech	4 12 20 28 5 13 21 29 6 14 22 30 7 15 23 31 8 16 24 32 9 17 25 33 10 18 26 34 11 19 27 35	— — — — — — — —	1120 580 — — — — — —	270 490 490 70 — — — —	— — — — — 330 — —	— — — — — 99 — —
tři pěší prapory	36 39 42 37 40 43 38 41 44	— — —	550 — —	230 210 —	— 110 —	— 33 —
k dispozici velitelství divise	45 46 47 48 49 50	— — — — — —	550 — — — — —	230 210 — — — —	— 110 — — — —	— 33 — — — —
divisní jezdeckvo	51 52 53 54 55	— — — — —	220 — — — —	176 — — — —	44 — — — —	132 — — — —
kanonový pluk	56 57 58 59 60 61 62	— — — — — — —	375 — — — — — —	300 — — — — — —	75 — — — — — —	225 — — — — — —
houfníkovou divisi	63 64 65 66 67	— — — — —	235 — — — —	188 — — — —	47 — — — —	141 — — — —
zákopnickou rotu	68	—	125	100	25	73
polní nemocnici	69 70	— —	105 —	84 —	21 —	63 —
vlastní potřebu odřadu	71 72 73 74 75 76 77 78 79 80	— — — — — — — — — —	220 — — — — — — — — — —	176 — — — — — — — — — —	44 — — — — — — — — — —	132 — — — — — — — — — —
Dohromady	1—80	220	10440	8264	2066	6284

s normální dávkou při nosnosti 5 q.

Příloha I.

kg kofeín	dávek káv. konzerv po 46 g	kg suš. zeleniny	balíčků tabáku po 107 g	kusů doutníků	ovsa q	Celková váha kg	Poznámka
025	1000	05	84	300	—	467	
—	—	—	—	—	5/5	510	
—	—	—	—	—	—	512	
—	—	—	—	—	—	518	
—	—	—	—	—	—	497	
—	—	—	—	—	—	497	
—	—	—	—	—	4	501	
105	1600	33	—	—	—	533	
—	5000	—	555	420	175	524	
—	—	—	—	—	5/5	565	
—	—	—	—	—	—	490	
055	2200	11	185	140	25	501	
—	—	—	—	—	125	423	
—	—	—	—	—	—	490	
055	2200	11	185	140	25	501	
—	—	—	—	—	25	550	
—	—	—	—	—	55	561	
—	—	—	—	—	55	561	
—	—	—	—	—	55	561	
022	880	044	75	100	2	490	
—	—	—	—	—	35	485	
—	—	—	—	—	55	561	
—	—	—	—	—	55	561	
—	—	—	—	—	55	510	
0375	1500	075	127	200	35	481	
—	—	—	—	—	—	516	
—	—	—	—	—	55	561	
—	—	—	—	—	55	561	
—	—	—	—	—	55	561	
—	—	—	—	—	55	510	
—	—	—	—	—	55	510	
0235	940	047	80	110	175	486	
—	—	—	—	—	35	489	
—	—	—	—	—	45	459	
—	—	—	—	—	45	459	
—	—	—	—	—	45	459	
0125	500	025	43	30	2	435	
—	—	—	—	—	3	446	
0105	420	021	36	40	425	493	
022	880	044	75	80	—	407	
—	—	—	—	—	5	510	
—	—	—	—	—	5	510	
—	—	—	—	—	5	510	
—	—	—	—	—	5	510	
—	—	—	—	—	5	510	
—	440	—	38	40	35	498	
—	—	—	—	—	55	561	
—	—	—	—	—	—	—	vůz pro náhrad osobní vůz
1033	41700	2066	3518	3140	20125	39880	

Náklad proviantního odřadu divise

Souprava pro	Vůz číslo	Dávek mas. konzerv	Dávek sucharů	kg chlébové mouky	kg příkrmu	kg soli
divisní velitelství	1 2	250 —	250 —	200 —	50 —	15 —
čtyři pěší pluky o třech praporech	3 8 13 18 4 9 14 19 5 10 15 20 6 11 16 21 7 12 17 22	— — — — —	— 630 1030 — —	770 550 — — —	— — 330 — —	— — 90 — —
tři pěší prapory	23 25 27 24 26 28	— —	550 —	440 —	— 110	— 33
k dispozici velitelství divise	29 30 31 32	— — — —	550 — — —	440 — — —	— 110 — —	— 33 — —
divisní jezdectvo	33 34 35	— — —	220 — —	176 — —	44 — —	132 — —
kanonový pluk	36 37 38 39 40	— — — — —	375 — — — —	360 — — — —	75 — — — —	225 — — — —
houfnicovou divisi	41 42 43	— — —	235 — —	188 — —	47 — —	141 — —
zákopnickou rotu	44	—	125	100	25	75
polní nemocnici	45 46	— —	105 —	84 —	21 —	63 —
vlastní potřebu odřadu	47 48 49 50 51 52	— — — — 180 —	180 — — — 90 —	144 — — — — —	36 — — — — —	108 — — — — —
Dohromady	1—52	180	10320	8232	2058	6228

s normální dávkou při nosnosti 8 q.

Příloha II.

kg kofení	dávek káv. konzerv po 46 g	kg suš. zeleniny	balíček tabaku po 170 g	kusů doutníků	ovsa q	Celková váha kg	Poznámka
025	1000	05	84	300	3 75	775 765	
—	—	—	—	—	—	803 846 749	
165	6600	33	555	420	275 85	875 876	
—	—	—	—	—	—	711 676	
055	2200	11	185	140	375	711 853 816 816	
—	—	—	—	—	—	864 867 867	
032	880	044	75	100	45 85 85	864 867 867	
0375	1500	075	127	200	— 75 75 75 714	682 765 765 765 714	
0235	940	047	80	110	35 75 775	784 765 791	
0125	500	025	43	30	2	438	
0105	420	021	36	40	225 5	428 510	
018	720	036	60	80	4 75 75 6 6	739 765 765 612 760	
—	360	—	30	40	—	—	pro zavazadlo
1020	41520	34	3495	3140	19825	39100	